

PROCESUALNA SLOVNICA IN LINEARNOST BESEDILA*

Izhajamo iz preproste ugotovitve. Potek verbalne komunikacije, verbalno besedilo, je linearen, njegov razvoj v času je nespremenljivo določen. To je splošnoveljavno vsaj za nam znane in dostopne kulture. Predpostavimo, da ničesar ne vemo o t. i. naravnih jezikih, o njihovih slovnica. Vemo samo, da so besedila tvorjena zato, da bi omogočala interaktivni tok informacij v najširšem pomenu besede, in da predstavljajo zelo pomemben del procesov medčloveških razmerji. To pomeni, da je potek komunikacije, da so besedila kot procesi interakcije linearni tok signalov nečesa, kar samo ni signal;¹ nečesa, kar lahko imenujemo sporočilo o stanju zunanjega ali notranjega sveta, reakcijo ali poziv komu, pobudo, izziv, izraz volje do moči, samo moč, potrebo spremeniti, preoblikovati drugega, zunanji svet itd., itd. Vse je tako mnogoplastno, odprto, tektonsko, oblikovano, neoblikovano, jasno, v obrisih, nejasno, neobrisno... Tvorec vse to »išče« v omejeni pluralnosti »predbesedilne« urejenosti in vnaša v besedilo, naslovnik pa vse to na podlagi linearnega signala rekonstruira, morda bolj konstruira v lastne predstave nebesedilno urejenih stvari. Seveda sem to zelo poenostavil: raznovrstnost »pred- in pobesedilne« urejenosti stvari (temu se pravi zbiri znanj, izkušenj, spoznanj, mentalna osnova itd.) ne more ostati neprizadeta od neskončno ponavljajočega se dejstva besedilotvornih formacij in »izbesedilnih« rekonstrukcij in konstrukcij. Vplivajo nanjo, določajo jo, vrste in načini teh nebesedilnih formacij so udeležene pri nastanku pravil besedilnega oblikovanja, besedilno oblikovanje vpliva na načine organizacije pred- in pobesedilnih predstav. Neprenehoma, trajno, spremenljivo.² Pomagajmo si z geometrijsko popolnoma nekorektno prisposodbo: znanja, izkušnje tvorca, t. i. vsebine njegove zavesti, njegova čustva, doživetja, rezultate interpretacij preteklih in sedanjih stanj (njegovega) sveta, projektivne predstave o prihodnjih stanjih sveta itd. si lahko predstavljamo kot kroglo z neskončnim polmerom. Ta je znotraj strukturirana na podlagi odprtega zbira urejevalnih načinov; o njihovih principih vemo samo, da so neskončno spremenljivi, psihosomatsko, fiziološko limitativno določeni, antropomorfno, antropocentrično, gnozeološko, epistemično dosegljivi samo posredno, hkrati pa nekako izomorfnii zaradi objektivne ureditve

*Dr. Jan Kořenský, profesor splošnega jezikoslovja z Inštituta za češki jezik Češke akademije znanosti, soavtor češke akademske slovnice, avtor kar nekaj odmevnih monografij, omenimo naj samo *Teorijo naravnega jezika* (1989), je bil na povabilo katedre za slovenski knjižni jezik in stilistiko maja 1997 gost Filozofske fakultete v Ljubljani. Objavljamo predavanje, ki ga je imel v Lingvističnem krožku 5. maja 1997.

¹ Razumljivo, da je zapleteno strukturirana celota »vsebine« človeške zavesti, semiotično vzeto zapleten sestav razmerji med znaki (nikakor ne samo v skladijskem smislu). V tej zvezi mi gre predvsem za protistavo izrazne strani besedila, pojmovanega v ožjem smislu, in vsebinskih vrednosti, pojmovanih globalno.

² Problemom, ki jih ustvarja zapletena dialektika besedilnega in nebesedilnega, se je mogoče izogniti« z največjo možno razširitvijo pojma besedilo. Vendar namerno ostajam pri najožjem razumevanju pojma verbalno besedilo.

sveta, ki zajema človeka kot vrsto, societeto in posameznika. Predstavljajmo si, da producirati besedilo pomeni »potisniti« to dinamično neskončno raznovrstnost urejenosti na površino krogle tako kot skozi sito z vsebinsko oblikovalno lastnostjo in kot tako že pod bistvenim vplivom izkušnje (ne samo individualne, ampak tudi nad-individualne, posredovane) besedilotvorne linearizacije. Izrazno oblikovanost besedila si spet lahko predstavljamo kot linearizacijo tako oblikovane površine krogle, da spominja na razpletanje neskončnega klobčiča niti. Klobčič niti, ki v svojem bistvu ni klobčič niti, le zdi se nam, da je, postaja prav to v linearizacijskem procesu.

Imenujmo slovnico dejanje odvijanja neskončne niti, ki jo seveda lahko krajšamo, segmentiramo tako iz situacijskih (objektivnih) kot iz čisto gnozeoloških, teoretičnih razlogov.

Tu pa je treba pripomniti, da vse to dobro ve ne samo lingvistika ampak tudi splošna teorija informacije. Kaj so drugega temeljna, definicijska načela splošnih teorij informacije, temeljna načela strukturalistične fonologije, konec koncev tudi ameriškega distribucionalizma kot upoštevanje omenjenih danosti. Naj povzamem: povsod tam, kjer je besedilo v smislu izrazne strukture interpretirano kot urejeno zaporedje signalov, kar omogoča na podlagi sposobnosti teh signalov ločevati pomene in komunikacijske vloge, povsod tam, kjer je ta sposobnost kvantificirana, klasificirana in hierarizirana, gre za teoretično realizacijo zgoraj določenih lastnosti komunikacije in besedila. V vseh teh primerih gre za slovnične teorije, ki niso samo proklamativne, ampak dejansko dosledno funkcionalistične. Oblikujejo pogoje za govor samo in edino na podlagi svojih funkcijskih izjav v govoru, v dejanski govorni komunikaciji, v besedilu. Vendar se zdi, da so bili v jezikoslovju ti postopki dosledno in uspešno uveljavljeni samo na področju glasoslovja in morfologije. Na drugih področjih prihaja do pojavov, ki so v določenem smislu paradoksalni. V interdisciplinarnem kontekstu je lingvistika nagrmadila velikansko količino spoznanj o procesih, ki se nanašajo na produkcijo in recepcijo besedil, vendar pa so ta spoznanja konceptualno metodološko zelo raznovrstna in samo v omejenem obsegu predstavljajo teoretično konsistentno aparaturo. Zato težnje po procesualnih modelih produkcije in recepcije besedila niso nič drugega kot iskanje največje možne povezanosti te neizmerne količine sodobnih spoznanj v obliko racionalnih konsistentnih aparatov. Gre za to, da se pravila produkcije besedila v vsebinskem in izraznem smislu pojmujejo celovito – rečeno tradicionalno, od ravni besede pa vse do makrobесedilnih enot. Seveda ne kakorkoli, ampak dosledno kot pravila linearne razporeditve izraznih signalov vsebinskih vrednosti, semantičnih in pragmatičnih. Gre za sistematično doseganje variabilnosti oblikovnega izražanja iste funkcijske, vsebinske vrednosti, pri čemer je merilo aktualna funkcijska identiteta te vsebinske vrednosti. Pri tem gre hkrati za aktualne funkcijske variante izražanja dane vsebinske vrednosti in za meje te variabilnosti. Torej za signale o različni vsebinski funkcijski vrednosti. Dejansko gre za analogijo – nikakor ne za mehanično aplikacijo – načel fonološkega razločevanja fonemov in variant.

Ob drugih priložnostih³ se je poskušalo označiti splošna metodološka načela procesualnega modeliranja. Nanašajo se predvsem na potrebo modeliranja produkcije ločeno od recepcije ob hkratnem upoštevanju njune večkratne integriranosti,

nanašajo se na zadržano stališče do apriorne dvojnosti protistave jezika in govora, v zvezi s tem pa tudi pojmovanja jezika kot orodja, poudarjajo prednost nadsubjektivnosti pred subjektivnostjo v okoliščinah njihove interaktivne oblikovanosti, poudarjajo konstrukcijsko prednost dinamike pred statiko ipd. Temeljijo na celi vrsti zlasti filozofskih pobud, še zdaleč ne samo na tistih iz zadnjih desetletij; zanje so inspirativne tudi gnozeološke pobude zelo neuravnoteženih termodinamičnih sistemov itd.

V tem prispevku želim nazorno orisati potek rekonstrukcije slovnice govorca, avtorja na podlagi odlomkov češkega prevoda romana Umberta Eccia *Il nome della Rosa* (Ime rože) z upoštevanjem slovenskega in poljskega prevoda. Jasno je, da ne more iti za nič drugega kot za določen metodološki prikaz take slovnice: osredotočiti se želim predvsem na slovnico izrazne oblikovanosti temeljnih stavčnih in besedilnih struktur. Prav ti morfološko-skladenjski in leksikalni oblikovalni linearizirajoči postopki so namreč v dosedanjih slovničnih teoremih (vključno s transformacijsko generativno teorijo, psiholingvistično usmerjenimi teorijami in teorijami, izhajajočimi iz spoznavnih znanosti) izrazito manj pripravljeni na procesualno modeliranje kot globalnejši oblikovalni postopki, pri katerih skladenjsko-morfološke postopke prehitvajo funkcijski. Zato se ne bom ukvarjal s tistimi oblikovalnimi postopki, ki se nanašajo na produkcijo besedil prav takega tipa, na izbiro tehnične strani produkcije besedila, ali izbiro, ki zadeva tehnično stran produkcije besedila, na vprašanja časovnih razsežnosti, v okviru katerih nastaja besedilo, stopnjo racionalnosti v intenzi fazi, ki usmerja k produkciji besedila itd. Odlomek besedila, ki sem ga izbral za ilustracijo oblikovalnih postopkov, predstavlja – tradicionalno rečeno – besedilno enoto, določeno z zelo konvencionalnimi narativnimi postopki, tipičnimi za detektivske zgodbe. Gre namreč za naglo, nepričakovano najdbo mrliča. Sledi identifikacija mrtvega, poizvedovanje o vzrokih in okoliščinah smrti, iskanje storilca, kar udejanja »detektiv«. Poizvedovanje teče v obliki dvogovora, ki ga vodi Viljem z določenimi liki romanov. Ugotavljanje vzrokov in okoliščin smrti (nesrečno naključje, samomor, umor...) poteka zelo konvencionalno... V okviru poizvedovanja pride do obiska laboratorija, ki je v samostanu in v katerem so spravljeni določeni strupi in zdravila. Lahko rečemo, da je smisel odlomka v razvijanju nekaterih značilnih obrisov avtorjeve namere: tema relativnosti življenjskih pojavov glede na možnosti njihove interpretativnosti, tema odvisnosti vrednot in lastnosti stvari od načina, mere in okoliščin njihove uporabe (kvantitativno aplikativna razlika med zdravilom in strupom) in tema semiotičnih funkcij človeškega ravnanja nasploh (umor kot znak, kot medčloveško sporočilo) ipd.

³ Za celovitejšo razlago procesualnega razumevanja slovnice besedila prim. Zlasti J. Kořenský, *Konstrukce gramatiky ze sémantické báze*, Praha, 1984; isti, *K procesualnímu modelování řečové činnosti*, *Slovo a slovesnost* 48, 1987, 177–189; isti, *K otázce procesualního pojetí slovní zásoby*, *Slovo a slovesnost* 53, 1992, 265–272; isti, *Semiotische Reaktion als Einheit der prozessuellen Analyse der sprachliche Tätigkeit*, *Linguistische Studien*, Berlin, 1989; isti, *Prozessuelle Theorie der Sprechfähigkeit*, *Proceedings* 14, ICL, Berlin, B.M. Akademie-Verlag, 1987.

Posvetimo večjo pozornost tistemu delu odlomka, v katerem avtor opisuje najdbo mrtveca. Navedeni odlomek sestavljajo štiri odstavki, ki bi jih lahko označili kot zelo kompleksno, obsežno, semantično, vsebinsko strukturo:

1. Prostor, gospodarsko dvorišče, severni del samostana, prostor med cerkvijo in severnim portalom, pred hlevom kad s krvjo, iz nje štrlijo človeške noge (objektivna krajevna deskripcija).

2. Dani se, čas jutranje maše, svitanje v zimskem dnevu stopnjuje snežna odeja (časovna določitev, časovna razsežnost).

3. Potek jutranje maše. Potek priprave na dnevna gospodarska opravila (izhodiščna karakteristika dogajanja).

3.1 Nenavadna najdba (kad s krvjo vsebuje nekaj, kar je postopno identificirano kot človeške noge), nepričakovano vpitje, vdor svinjskih pastirjev v hlev, odhod opata z menihi in duhovniki, tudi Viljema (»detektiva«) in pripovedovalca (detektivov »asistent«) iz cerkve (dinamizirajoča karakteristika dogajanja).

4. Opazovanje prostora (gl. 1.) s strani tistih, ki so prišli iz cerkve – s posredovanjem pripovedovalca (vizualna refleksija).

Čeprav bi bil popis vsebinskih prvin izbranega besedilnega segmenta lahko razširjen zlasti v smislu njegove pretanjenosti, pa je tudi iz tega opisa razvidno, da gre za razmeroma preprosto situacijo, za določitev kraja in časa konfliktnih dogodkov, obrisov dogodkov, motiviranih z odkritjem nepričakovanega pojava. Gre za vzporedne standardne dogodke, ki jih je zmotila najdba nestandardnega pojava v okviru standardne časovno-prostorske scene. Jasno je, da je imel avtor veliko možnosti linearizacije te večplastne statično-dinamične, krajevno-časovne strukture. Če ima na izbiro več možnosti, se je nujno vprašati ne le, katero bo izbral, ampak tudi zakaj jo bo izbral. Razumljivo je, da bo odgovor potrebno iskati na področju anticipacijsko-ekspektacijskih razmerij med avtorjem in bralcem, na področju iz tega izhajajočih strategij in taktik besedilotvornega obnašanja, pa tudi na področju relacij in proporcij med racionalno in iracionalno namernim, intencionalnim obnašanjem avtorja. Npr. tretji odstavek danega besedilnega segmenta je zgled fenomenalnega, senzualnega, impresivnega globalnega »obvestila«, ki prehaja v že znano obvestilo o umestitvi objekta v prostoru, in sicer h kadi s krvjo, od tod pa k postopni identifikaciji nevsakdanjih predmetov, najdenih v kadi, dojetih najprej vizualno kot prekrizana kola s cunjami za odganjanje ptičev, potem pa empirično identificiranih kot človeške noge. V poštev pridejo seveda tudi drugačne linearne ureditve, npr.:

– Iz kadi, polne krvi, štrlijo človeške noge, podobne prej dvema prekrizanima koloma, na katere se obešajo cunje, da bi odganjale ptiče. Kad je kraljevala zadaj za cerkvijo pred hlevi. Sneg je pokrival dvorišče, cela planjava je bila še jasnejša in preglednejša, ker je bilo nebo že jasno (od posameznega k celoti kulise, empirična karakteristika dejanja je ilustrirana »samo« »metaforično-senzualno«).

– Zadaj za cerkvijo pred hlevi je kraljevala velika kad s krvjo in iz nje je štrlelo nekaj čudnega v oblika križa, kot da so v zemljo zabodli dva kola in nanju obesili cunje, da bi odganjale ptiče. Nebo je bilo že jasno in belo, snežna odeja je delala

raven še jasnejšo in preglednejšo. Vendar pa to nista bila kola, ampak nogi človeka, ki je z glavo navzdol tičal v kadi s krvjo (lokalizacijska oznaka, detajl v metaforični interpretaciji, senzualna oznaka kulise, empirična interpretacija detajlov).

V zvezi s pojasnilom »kako« (avtor linearizira posamezne semantične prvine) in »zakaj« (tako dela), ko gre za vsebinsko linearizacijo, bi bili kohezijsko-koherentni odnosi teh vsebinskih prvin razloženi obratno.

Na podoben način si oglejmo – tradicionalno rečeno – stavčno in sintagmatsko strukturiranost besedila. Zaradi večje razumljivosti bomo opredelili stavčnosintagmatsko in nestavčnosintagmatsko oblikovanost ločeno, čeprav gre s psiholingvističnega stališča za popolnoma integrirane procese. Stavčnoskladenjska oblikovanost temelji na tem, da so rezultati oblikovanosti zgoraj opredeljenih besedilnih verig vsebinskega, semantičnega tipa v obliki prostih in zloženih stavkov.

Tudi za potrebe stavčnoskladenjske linearizacije obstajajo zelo številne možnosti in variante. Če ostanemo pri našem zgledu, lahko rečemo, da se vsebinska linearizacijska shema prvega stavka izbranega segmenta besedila da izraziti ne samo tako, kot je to prav v tem Eccovem besedilu, ampak npr. tudi v obliki prostih stavkov.

– Nepričakovano se je zaslišalo veliko vpitje. Prihajalo je z dvorišča pri severnem portalu (moteč zvočni efekt, lokalizacija).

– Od portala, ki je vodil na dvorišče s severne strani, se je zaslišalo nepričakovano vpitje (lokalizacija, moteč zvočni učinek).

Linearizacijo je mogoče utemeljiti tudi z enim samim zloženim stavkom. (Od portala, usmerjenega na sever, se je zaslišalo nepričakovano vpitje.) Mogoča je tudi kombinacija delov prostega in zloženega stavka (Zaslišalo se je vpitje. Nepričakovano. Prihajalo je od severnega portala, ki je vodil na dvorišče.) ipd.

V okviru nestavčnega sintagmatskega linearizacijskega oblikovanja prihaja do vsebinske in izrazne linearizacije tistih pomenov, ki jih avtor ne namerava upodobiti v stavčni linearizaciji. Sintagmatska linearizacija temelji v različnih rešitvah pomenskega razmerja med sintagmatskim jedrom in sintagmatskim določilom v okviru vsebinskega kompleksa, ki je oblikovan sintagmatsko. Tudi na tem področju ima avtor na razpolago številne izrazne možnosti. Oglejmo si linearizacijske možnosti vsebine zveze »od severnega portala«: v češčini bi bila mogoča (pri ohranitvi istega sintagmatskega jedra in določila) zveza *od portala na sever*, ali *od portala na severu* in *od portala s severa*. Pri obrnjeni razvrstitvi jedra in določila je mogoča konstrukcija *s severa od portala* ipd. Jasno, da ima to za posledico nove pomenske razlike, ki pa jih v tem trenutku lahko zanemarimo: če je zveza *severni portal* s stališča svoje notranje semantike glede smeri nevtralna, potem ima tudi zveza *do portala na severu* isto notranjo smerno nevtralnost, medtem ko sta pa zvezi *od portala na sever* in *od portala s severa* notranje smerni, in to medsebojno recipročno.

V okviru besedne linearizacijske oblikovanosti poteka vsebinska oblikovanost in izražanje pomenov, pri katerih avtor izbira realizacijo in izražanje s pomočjo besed. Če obstaja vsebinsko-semantična predstava, ki jo bom metajezikovno označil s semati »glasen zvok«, »ljudski glas«, »nerazločnost«, potem je češko leksikalno

lahko izražena z besedo *pokřik* (vpitje – kot v češkem prevodu), prav tako pa tudi *křik* (krik), *řev* (rjojenje), *halas* (hrup), *vřava* (hrušč) ipd. Tudi v poljskem in slovenskem prevodu je realizacija enobesedna, torej leksikalna. Ne smemo pa spregledati, da je v češkem prevodu zveza *velky pokřik* pravzaprav besednozvezna realizacija, ki bi ji ustrezala tudi enobesedna realizacija *řev*. V poljskem in slovenskem prevodu je ob enobesednem izrazu operator nedoločnosti (*jakas wrzawa*, *nekakšen hrup*). V slovenskem prevodu manjka izraz za sem »naglo«, ki ga poljski prevod ima.

Do sedaj sem govoril o linearizacijskih procesih realizacije in izražanja v podobi ločenih predstav o variabilnosti besedilnih, stavčnih, sintagmatskih in besednih realizacij in izražanj: potrebno pa je tudi pripomniti in pokazati, da v procesih linearizacijske oblikovanosti pomenskih vrednosti obstajajo s stališča avtorja možnosti proste variabilne izbire med navedenimi tipi linearizacijskih postopkov. Tako je npr. pomen, ki ga je češki prevajalec izrazil z zvezo *velky pokřik*, prevajalca v poljščino in slovenščino pa enobesedno, mogoče izraziti v češčini (in nedvomno tudi v drugih dveh jezikih) še z drugačno besedno zvezo (*hrup človeških glasov, nerazumljivo klicanje, nejasni zvok človeških grl* ipd.).

Potrebno je poudariti, da dosledno razumevanje vseh jezikovnih načel, tudi za slovanske jezike funkcijsko tako pomembnih slovničnih, oblikoslovnih kategorij kot linearizacijskih oblikovalnih in variantnih sredstev, vključuje tudi razumevanje vseh jezikovno besedilotvornih sredstev metodično analogno kot členitev po aktualnosti, povedni dinamizem.⁴ Prav te teorije so bile od začetka oblikovane v principu linearizacijsko besedilotvorno, ne izhajajo torej iz neustreznega načela potencialne sistemske paradigmatike in njenega besedilotvornega »uvajanja« v govor. Teorije povednega dinamizma jasno kažejo, kako mora biti stopnjevanje novega v informaciji izraženo samo z linearnostjo. To pomeni, da tudi vse druge semantične in pragmatične kvalitete, npr. razmerje scena/kulisa – človekova dejavnost v njunem okviru, strukturiranost scen/kulis s stališča različnih možnosti človeškega vizualnega in slušnega dojetja, razmerja celota – del, razmerja scena/kulisa – položaj pripovedovalca – pripoved o človekovi dejavnosti, različna razmerja standardnost – nestandardnost položaja – motnja standardnega položaja, najrazličnejša večplastna ekspektacijsko-anticipacijska razmerja med avtorjem in naslovnikom (prav razmerje nova – stara informacija je eno izmed njih) ipd. morajo biti obdelane podobno, kot je navada v teoriji členitve po aktualnosti. Gre za to, da se prav tako pojasnijo – rečeno semiotično – vsi pragmatični in semantični dejavniki govora in

⁴ V tej zvezi imam v mislih predvsem dela čeških avtorjev Firbasove šole, npr. knjigo A. Svoboda, *Kapitoly z funkční syntaxe*, Praha, 1989. Znano je, da se z razvojem teorija členitve po aktualnosti znatno zapleta. Razlog za tako stanje je dejstvo, da se vedno bolj natančno razčlenjuje, pa tudi da se v to teorijo postopno vključujejo drugi pojavi, zlasti številna semantično-pragmatična spoznanja, s katerimi »operira« členitev po aktualnosti. Dobro pri tem je, da so potem ti pojavi interpretirani teoretično, metodično načeloma skladno s proučevanjem členitve po aktualnosti in povedne dinamike, slabo pa, da se tako uvršča v temeljni princip brisanje nasprotja nova – stara informacija. Prav zato v prispevku poudarjam pomen aplikacije metod, znanih iz proučevanja členitve po aktualnosti in povedne dinamike, vendar z upoštevanjem posebnosti tako proučevanih drugih pojavov.

pokažejo, da so skladenjska sredstva kot vedno vključena v procese uresničevanja linearizacije večdimenzionalnih semantičnih in pragmatičnih dejavnikov zlasti v obliki besedila. Res je, da so prinesle teorije besedila v tej smeri zlasti pri razlagi konektivnih lastnosti⁵ veliko ustreznih spoznanj. Zato je potrebna v tem smislu ne samo dosledna reinterpretacija stavčnosintagmatskih, sintagmatskih in leksikalnih načel (za tak poskus je v članku tudi šlo), ampak dosledno tudi vseh besednovrstnih in kategorialnih oblikoslovnih sredstev,⁶ torej nikakor ne samo npr. veznikov, vezalnih izrazov, zaimenskih sredstev, členkov ipd. Je npr. nedvomno, da je sestava t. i. polnopomenskih besednih vrst in intencijsko, semantično pojmovna struktura glagola in njegovih dopolnil prav tako večplastna scena, lahko množica scen, na kateri igrajo glavno vlogo v bistvu isti dejavniki, kot smo jih omenjali zgoraj. Gre za postavitev pojavov v središče zanimanja in za umik pojavov v ozadje (kjer bodo dobra podlaga dosedanje teorije diatetičnih variant temeljnih stavčnih struktur). V tem smislu mora biti pojasnjena tudi sestava polnopomenskih besednih vrst. Gre za oblike linearnooblikovalnega zajetja istih vsebinskih vrednosti, enkrat samostojno razumljenega pojava (*křik, křičeni*), drugič kot akcidenta (*křičící, křiklavý*) ali procesa (*křičí*) ali okoliščine (*křičé*). Prav tako je tudi sestava sklonov v slovanskih jezikih večplastno linearizacijsko načelo izražanja poteka procesov in urejanja razmerij med samostojno pojmovanimi pojavi in okoliščinami potekov in razmerij.

Tako pojmovana slovnica govorečega, avtorja odpravlja razumljive razlike med slovnico kot popisom t. i. sistema jezikovnih sredstev v paradigmatskem smislu na eni strani in slovnico besedila in stilistiko na drugi. Prav tako mora biti jasno, da razumevanje procesov komuniciranja aktualne semiotične interakcije komunikantov implicira razlago, interpretacijo semioze v smislu enote tradicionalno razlikovanih jezikoslovnih aktivnosti, kot so slovnični popis jezika (taksonomija), statični popis besedila kot artefakta, stilistične značilnosti »izbire« jezikovnih sredstev in popis samih govornih aktivnosti avtorja in naslovnika. Načelo procesualne linearizacijske oblikovanosti aktualnih vsebin zavesti komunikantov odpravlja torej tradicionalno potrebo popisa t. i. jezikovnih enot kot temeljne naloge jezikoslovja. To pa v nobenem primeru ne pomeni, da klasična jezikovna spoznanja, velika količina empiričnih in teoretičnih informacij izgubljajo pomen. Spreminja se samo njihova

⁵ Koncepti koherence, kohezije, ... in koncept konektorjev so izdelani predvsem v smislu instrumentalnega mišljenja; uporabni so zlasti v t. i. propozicijskih teorijah besedila, ki temeljijo na postopnosti od najmanjših (besedilnih) enot k zapletenejšim, tj. od propozicij k makropropozicijam, k vsebinskim, tematskim blokom ipd. Tako pojmenovanje tradicionalno predvideva, da avtor besedilo sestavlja iz nekakšnih »pripravljenih« elementarnih in kompleksnih prvin. V kontekstu procesualnega pristopa pa gre za to, da so tudi kohezijska sredstva predvsem signali, ki omogočajo »povratno« delinearizacijsko rekonstrukcijo avtorjeve večplastne mentalne predstave sveta v nekako analogno predstavo sveta sprejemnika.

⁶ Predhodne razlage tradicionalnih morfoloških kategorij s stališča procesualnih modelov prim. npr. dela J. Kořenský, Reinterpretace tradičních gramatických kategorií z hlediska procesuální gramatiky mluvčího, *Anafora w strukturze tekstu*, Warszawa, Wydawnictwo Energeia, 1996, 9–14; isti, Morfolgické kategorie a procesuální-komunikační přístup k řeči a jazyku, *Slovo a slovesnost* 55, 1994, 81–89.

teoretična predstavitev, funkcionalna interpretativna organizacija, znanstvena strukturiranost.

Iz češčine prevedla Jasna Honzak Jakič.